

چالش های حقوقی تجارت الکترونیک

رضا محترمی

دانشجوی کارشناسی رشته حقوق، دانشگاه آزاد بندرعباس

چکیده

تجارت الکترونیک به عنوان یکی از پیشروترین صنایع در دنیای دیجیتال، به سرعت در حال رشد است و باعث تحول در شیوه های خرید و فروش کالاها و خدمات شده است. این نوع تجارت، با استفاده از اینترنت و فناوری های نوین، امکان دسترسی به بازارهای جهانی را فراهم کرده و به کسب و کارها و مصرف کنندگان امکانات جدیدی مانند خرید آنلاین، پرداخت های الکترونیکی، و تحویل سریع کالاها را ارائه می دهد. با این حال، تجارت الکترونیک با چالش های متعددی نیز مواجه است که می تواند بر رشد و توسعه آن تأثیرگذار باشد. یکی از مهم ترین چالش ها، امنیت اطلاعات است. خطرات مربوط به حریم خصوصی و سرقت اطلاعات شخصی و مالی کاربران از مسائل حیاتی است که نیازمند راهکارهای امنیتی پیشرفته و اعتمادسازی مداوم میان کاربران و شرکت هاست. از دیگر چالش ها، مسائل حقوقی و قانونی است. عدم تطابق قوانین تجارت الکترونیک در کشورهای مختلف، مشکلاتی مانند کلاهبرداری، عدم تحویل کالا و اختلافات مالی را به همراه دارد. همچنین، چالش های مرتبط با زیرساخت ها، مانند کیفیت اتصال اینترنت، سامانه های پرداخت و لجستیک، می تواند تجربه کاربری را تحت تأثیر قرار دهد و موجب نارضایتی مشتریان شود. علاوه بر این، رقابت فشرده و تغییرات سریع در ترجیحات مشتریان، نیاز به نوآوری و تطبیق سریع با شرایط بازار را برجسته می سازد. شرکت ها باید استراتژی های خود را به طور مداوم به روزرسانی کنند و با استفاده از داده های مشتریان، به نیازهای آن ها پاسخ دهند. به طور کلی، تجارت الکترونیک با وجود چالش های متعدد، فرصت های بسیاری برای رشد و توسعه دارد. شرکت ها با شناخت این چالش ها و اتخاذ راهبردهای مناسب می توانند از مزایای این بازار بهره مند شوند.

واژگان کلیدی: تجارت الکترونیک، خرید آنلاین، پرداخت های الکترونیک، چالش های حقوقی

مقدمه

تجارت در لغت به معنی داد و ستد برای به دست آوردن سود می‌باشد و در دنیای امروزی عبارت است از هر گونه تلاش و اقدام برای به دست آوردن اموال و خدمات و پول برای مبادله با آنها است.

با پیشرفت فن‌آوری‌های جدید و گسترش وسایل ارتباطی الکترونیکی، افراد مایل‌اند بیشتر کارهای روزمره خود را به واسطه و به کمک ابزارهای پیشرفته الکترونیکی انجام دهند و در معاملات خود نیز مایل‌اند جهت ایجاد سرعت و تسهیل انجام آنها از این وسایل استفاده نمایند و به این ترتیب یک فضای معاملاتی و تجارتي جدید، به نام تجارت الکترونیک شکل گرفته است. تجارت الکترونیکی یعنی انجام فعالیت‌های تجاری، دولتی و شخصی با استفاده از رایانه و شبکه‌های ارتباطی از راه دور. این تعریف، تعریف علمی است زیرا هم شامل معاملات تجار و هم شامل معاملات کسبه جزء و حتی شامل معاملات جزئی و اتفاقی می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸).

بار معنایی که تجارت الکترونیک دارد ایجاد می‌کند که این نوع تجارت با توجه به مواد ۲ و ۳ قانون تجارت جمهوری اسلامی ایران مخصوص معاملات تجار باشد؛ زیرا که ماده ۲ قانون تجارت، معاملات تجارتي اصلی یعنی آن معاملاتی که به خودی خود تجارتي محسوب می‌شوند را بیان و احصاء می‌کند و ماده ۳ قانون تجارت هم معاملاتی تجارتي تبعی، یعنی معاملاتی که به اعتبار تاجر بودن معامله کنندگان، تجارتي محسوب می‌شوند را بیان می‌کند. و از طرف دیگر ماده ۴ قانون تجارت جمهوری اسلامی ایران می‌گوید: «معاملات غیر منقول به هیچ وجه تجارتي محسوب نمی‌شوند» در حالی که ممکن است که معامله ملک و زمین از طریق وسایل الکترونیکی انجام گیرد و بعد سند آن در محضر (دفتر اسناد رسمی) به نام مشتری زده شود. با توجه به مطالب فوق کاربرد لفظ تجارت در اصطلاح «تجارت الکترونیک» و تعریف آن نوعی مسامحه است و بهتر بود از لفظ معامله استفاده می‌شد.

از سوی دیگر می‌توان گفت با توجه به تعریف ارائه شده، معامله به وسیله تلفن ثابت و همراه و یا از طریق پیامک نیز تجارت الکترونیکی است. البته در حال حاضر منظور بیشتر افراد از کاربرد واژه تجارت الکترونیکی همان معامله از طریق اینترنت می‌باشد و این همان معنای اصطلاحی آن است.

تجارت الکترونیک

تجارت الکترونیک از اصطلاحات بکار رفته در علم حقوق بوده و به انجام فعالیت‌های تجاری، دولتی و شخصی با استفاده از رایانه و شبکه‌های ارتباطی از راه دور اطلاق می‌گردد. جستجو و سفارش کالا، انعقاد قرارداد، پرداخت قیمت و تحویل کالا مراحل از طریق اینترنت است. مبنای حقوق تجارت الکترونیک نیز همراه با ورود پول به صحنه تجارت کم کم قراردادهای نیز وارد این صحنه گردید چه در گذشته و چه در امروز رسم متداول آنست که قراردادهای به صورت سند مکتوب به مراجع ذی ربط ارایه می‌گردد که این ویژگی از دو نظر قابلیت بررسی دارد از نظر اثبات سند: این ویژگی ناظر به بودن یا نبودن قرارداد در عالم خارج است.

۲ از نظر انتساب سند: بعد از اینکه وجود خارجی سند اثبات گردید باید مشخص گردد که این سند متعلق به کیست تا احکام نسبی بودن قراردادهای راجع به آن اجرا گردد.

چنانچه بخواهیم قراردادی را در عالم حقوق دارای آثار حقوقی بدانیم هم باید وجود داشته باشد و هم منتسب به اشخاص معینی باشد. همین رویه در تجارت الکترونیک نیز جاری و ساری است، با این تفاوت که در تجارت الکترونیک، سند نوشته در دست ندایم و هر جا سخن از اسناد کتبی می‌رود پیام داده ای جایگزین آن می‌گردد و اسناد از جایگاه قدیمی خود یعنی کاغذ به مکان جدید خویش یعنی رایانه انتقال یافته اند موید این مطلب ماده ۱ قانون نمونه تجارت الکترونیک است که چنین مقرر می‌دارد « این قانون برای هر نوع اطلاعاتی که به صورت پیام داده ای جهت فعالیت‌های تجاری استفاده گردد، اعمال می‌شود» و در ادامه در تعریف پیام داده ای در بند ۹

ماده ۲ قانون نمونه تجارت الکترونیک چنین اشعار می دارد: (پیام داده ای به معنای اطلاعاتی است که بوسیله عملیات الکترونیکی تولید، دریافت و یا ذخیره می گردد). مشخص است که مبنای اصلی حقوق تجارت الکترونیک شناسایی حقوق پیام داده ای است، چرا که اگر مطلوب ما همسانی قرار داد الکترونیکی با قرار داد کتبی است باید حقوق پیام داده ای اعم از تولید، دریافت و یا ذخیره را در هر سامانه الکترونیکی به رسمیت بشناسیم که این امر به نوبه خود نیازمند تعبیه سازکارهای حقوقی و فنی در این مقوله است (میرحسینی، ۱۳۸۴). تجارت الکترونیک به دلیل ویژگی های منحصر به فرد خود، چالش های حقوقی خاصی را به همراه دارد که در ادامه به برخی از مهم ترین آنها اشاره می شود:

۱. حفاظت از داده ها و حریم خصوصی:

یکی از مهم ترین چالش های تجارت الکترونیک، حفظ حریم خصوصی کاربران و حفاظت از داده های شخصی آنهاست. قوانین مرتبط با حفاظت از داده ها مانند GDPR در اروپا، مسئولیت های سنگینی را بر عهده شرکت های تجارت الکترونیک می گذارد.

۲. اعتبار و امضای الکترونیک:

امضای الکترونیک به عنوان جایگزینی برای امضای دست نویس در معاملات آنلاین استفاده می شود. با این حال، اعتبار حقوقی و نحوه اجرای این امضاها در برخی از کشورها همچنان مورد بحث است و قوانین مشخصی برای آن وجود ندارد.

۳. حقوق مصرف کننده:

یکی دیگر از چالش های حقوقی مهم، حقوق مصرف کنندگان در خریدهای آنلاین است. قوانین مربوط به بازگشت کالا، حق انصراف، ضمانت کالا و خدمات پس از فروش باید در قراردادهای آنلاین مشخص شود تا از تضییع حقوق مصرف کنندگان جلوگیری شود.

۴. کلاهبرداری و جرایم سایبری:

تجارت الکترونیک به دلیل ماهیت آنلاین خود، مستعد کلاهبرداری های اینترنتی و جرایم سایبری است. تأمین امنیت سیستم ها و مقابله با این تهدیدات چالش های حقوقی و فنی متعددی را به همراه دارد.

۵. مقررات بین المللی:

تجارت الکترونیک به دلیل دسترسی جهانی آن، با قوانین و مقررات مختلف در کشورهای مختلف مواجه است. این تنوع قوانین می تواند مشکلات حقوقی بسیاری برای شرکت های تجارت الکترونیک ایجاد کند، به ویژه در زمینه مالیات، تجارت بین المللی و حقوق مالکیت معنوی (مانیان، ۱۳۸۵).

۶. حل و فصل اختلافات:

در صورت بروز اختلافات بین خریداران و فروشندگان در تجارت الکترونیک، تعیین دادگاه صالح و نحوه رسیدگی به این اختلافات چالشی جدی است. بسیاری از شرکت ها نیازمند ایجاد روش های مناسب برای حل و فصل سریع و کارآمد اختلافات هستند. این چالش ها نشان می دهند که تجارت الکترونیک نیازمند یک چارچوب حقوقی محکم و روشن است تا بتواند به درستی و با اطمینان در فضای دیجیتال فعالیت کند (حسن بیگی، ۱۳۸۴).

چالش‌های حقوقی تجارت الکترونیک

به مسائل و مشکلاتی اشاره دارد که در زمینه‌های مختلف حقوقی در این حوزه پدیدار می‌شوند. این چالش‌ها شامل موارد زیر است: قوانین و مقررات ناهماهنگ: با توجه به تفاوت‌های قانونی بین کشورها، اجرای قوانین تجارت الکترونیک می‌تواند پیچیده باشد. نبود استانداردهای جهانی یکسان برای تنظیم این حوزه مشکل‌ساز است. امنیت و حریم خصوصی: محافظت از اطلاعات شخصی کاربران در برابر نقض‌های امنیتی یکی از مهم‌ترین چالش‌ها است. قوانین حفاظت از داده‌ها و چگونگی اجرای آن‌ها در کشورهای مختلف نیز به طور جدی مطرح می‌شود. حقوق مصرف‌کننده: در تجارت الکترونیک، حفظ حقوق مصرف‌کنندگان مانند ضمانت بازگشت کالا، کیفیت محصولات و خدمات پس از فروش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اختلافات مرتبط با این مسائل می‌تواند منجر به مشکلات حقوقی شود. قراردادهای الکترونیک: صحت و قانونی بودن قراردادهای الکترونیک و امضای دیجیتال یکی دیگر از موضوعات بحث‌برانگیز است. پذیرش این نوع قراردادهای توسط سیستم‌های قضایی مختلف می‌تواند متفاوت باشد (السان، ۱۳۹۱).

کلاهبرداری و تقلب: افزایش تعداد کلاهبرداری‌ها و تقلب‌های اینترنتی چالش جدی دیگری برای تجارت الکترونیک محسوب می‌شود. شناسایی و پیگیری این نوع جرایم نیازمند چارچوب‌های حقوقی قوی و هماهنگ است. این چالش‌ها نیازمند تلاش‌های مستمر برای توسعه و تنظیم قوانین و مقررات جدیدی هستند که با رشد سریع فناوری‌ها و تغییرات بازارهای جهانی سازگار باشند. تجارت الکترونیک به معنای خرید و فروش کالاها و خدمات از طریق اینترنت است. این نوع تجارت شامل تراکنش‌های آنلاین، مانند خرید و فروش کالاها، خدمات، و حتی تبادل اطلاعات یا داده‌ها می‌باشد. تجارت الکترونیک انواع مختلفی دارد و می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

۱. تجارت بین کسب و کارها^۱: جایی که شرکت‌ها محصولات یا خدمات خود را به دیگر شرکت‌ها می‌فروشند.
۲. تجارت بین کسب و کار و مصرف‌کننده^۲: شامل فروش محصولات یا خدمات از یک کسب و کار به مشتریان نهایی (مصرف‌کنندگان) است.
۳. تجارت بین مصرف‌کنندگان^۳: این مدل شامل فروش محصولات یا خدمات بین مصرف‌کنندگان است. مانند پلتفرم‌های حراجی آنلاین.
۴. تجارت بین کسب و کار و دولت^۴: شامل ارائه خدمات یا محصولات از شرکت‌ها به سازمان‌های دولتی است.

تجارت الکترونیک مزایای زیادی دارد، از جمله دسترسی به بازارهای جهانی، کاهش هزینه‌ها، تسهیل فرآیند خرید و فروش، و افزایش سرعت در انجام معاملات. با این حال، چالش‌هایی نظیر امنیت تراکنش‌ها، مسائل حقوقی و حریم خصوصی نیز در این حوزه وجود دارد.

¹ Business to Business (B2B)

² Business to Customer (B2C)

³ Customer to Customer (C2C)

⁴ Business to Government (B2G)

بحث و نتیجه گیری

در قراردادهای الکترونیکی و آثار حقوق مترتب بر آنها، ماده ۱۸۳ قانون مدنی در تعریف عقد چنین اشعار می دارد «عقد عبارتست از اینکه یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آنها باشد» از طرفی ماده ۱۹۱ قانون مدنی چنین مقرر می دارد «عقد محقق می شود به قصد انشاء به شرط مقرون بودن به چیزی که دلالت بر قصد کند» بنابراین، آنچه در تحقق ارکان عقد شرط است اشتراک دو یا چند اراده در بوجود آوردن امری اعتباری به نام عقد است. همچنین می توان در تعریف قرار داد چنین گفت، که قرار داد توافقی است بین اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی به شرطی که طرفین اهلیت انعقاد قرارداد را دارا باشند و به موجب قانون از آن حمایت گردد. بنابراین آنچه گذشت می توان نتیجه گرفت که هم در عقد و هم در قرار داد قصد انشای ضروری است و طرفین با ایجاب و قبول قصد خود را بروز می دهند.

همینطور هر عقدی مرکب از دو عنصر ایجاب و قبول است بدین معنا طرفی که می خواهد عقد را منعقد کند ایجاب عقد را انجام می دهد و طرف دیگر آن را قبول می کند که هر کدام از این ایجاب و قبول مشتمل بر الفاظی است که دلالت بر ایجاب و قبول می کند. آنچه مسلم است آنست که در تحقق ایجاب و قبول ممکن است قصد طرفین کتبی یا شفاهی، لفظی یا عملی و یا به طریقه مدرن یعنی به روش الکترونیکی ابراز گردد. ایجاب و قبول الکترونیکی باعث بوجود آمدن قراردادهای آنلاین در عرصه این فناوری گردیده است (آن لاین همان ارتباط شبکه ای با رایانه های دیگران است). ایجاب و قبول الکترونیکی در قراردادهای آن لاین بدین صورت است که فرد پیام داده ای خود را به سامانه رایانه ای مقصد ارسال می دارد و کسی که در مقصد است از ایجاب فرد مطلع می گردد، موید این امر ماده ۱۱ قانون نمونه آنیسترال^۵ راجع به عبارت الکترونیک است که مقرر می دارد. در بسنتر و روند انعقاد قرارداد، ایجاب و قبول را می توان از طریق پیام داده ای ابراز کرد مگر اینکه طرفین خلاف آنرا مقرر کرده باشند (رحیمی، ۱۳۸۰).

غره بیان ایجاب و قبول در قرار دادهای آن لاین دو حالت متصور است، در حالت اول فرد پیام داده ای خود را به قصد خاص ارسال می دارد برای نمونه، سفارش کالایی را به فروشگاه خاص می دهد در اینجا تنها فروشگاه مورد نظر است که باید قبول را اعلام کند و تعهد خود را مبنی بر ارسال کالا ایفا نماید. در اینجا ایجاب صریحا متوجه همان فروشگاه خاص است.

در حالت دوم فرد، ایجاب خود را منحصر به شخص یا محل خاصی نمی کند بلکه شاید میلیون ها نفر را مخاطب خود قرار می دهد این امر شبیه عقد جعاله در فقه امامیه است که در آن عامل جعاله شخصی نیست لذا در اینجا هر فردی که تعهد را انجام دهد باید در مقابل انجام تعهد عوض به او سترددگردد نمونه این امر پرونده ای جنجالی مشهور به پرونده کارلیل در انگلستان بود که خواننده دعوی داروی ضد آنفلوآنزایی ساخته و شرط کرده بود که هر کس پس از خوردن دارو به آنفلونزا دچار شود به او ۵۰۰ پوند خواهد داد. فردی پس از استعمال دارو به آنفلونزا مبتلا و به تبع آن دعوایی در دادگاه مطرح و خواستار غرامت ۵۰۰ پوندی شد در نهایت پس از کش و قوس های فراوان قاضی به نفع خواهان رای صادر کرد با این استدلال که این ایجاب، ایجابی به همه جهانیان بوده و متعهد باید از عهده پرداخت غرامت برآید.

بحث اختیارات عقود الکترونیکی بخصوص در بیع الکترونیکی از حوزه هایی است که تاکنون کسی در مورد آن بررسی جدی انجام نداده و در بحث فشرده ما نیز نمی گنجد اما مختصرا باید اشاره کرد که برخی از حقوقدانان، قایل به عدم تاثیر و ناکارآمدی بعضی از اختیارات در تجارت الکترونیک می باشند. یکی از این اختیارات مذکور، اختیار مجلس است که ماده ۳۹۷ قانون مدنی در مورد آن چنین مقرر می دارد: «هر یک از متابعین بعد از عقد، فی المجلس و مارام که متفرق نشده اند اختیار فسخ معامله را دارند.» پس از روشن شدن مفهوم اختیار مجلس لازم به توضیح است آنچه باعث اعمال این اختیار می گردد رابطه روحی و عاطفی بین متعاملین است و از آنجا که در تجارت الکترونیک این موضوع منتفی است بنابراین اعمال اختیار نیز منتفی خواهد بود (جاوید نیا، ۱۳۸۶).

⁵ uncitral

مسئولیت مدنی در تجارت الکترونیک از دیگر ابعاد مسکوت تجارت الکترونیک است که کار بس جدی را در این زمینه می طلبد چرا که اگر در ارسال داده ها اشتباهی صورت گیرد و یا رایانه دچار مشکل نرم افزاری می گردد مطمئنا به طرف مقابل خسارت (مادی و معنوی) وارد می آید، که در این فرض با عنایت به مسئولیت مبتنی بر تفصیر، فرد مقصر باید از عهده خسارات وارده اعم از مادی و معنوی برآید البته آنچه بدیهی است آنست که پیش بینی ضمانت اجرا در مفاد قرار دارد در مواردی اعم از تخطی از مفاد قرارداد و یا خسارات وارده باعث عدم اثبات تقصیر از سوی زیان دیده است. در کل از تجارت الکترونیک و قواعدی که باید بر آن حکم فرما گردد تا ضمانت بقای آن را فراهم سازد. آنچه آشکار است آنست که قوانین قانون مدنی و یا قوانین خاص دیگر قابلیت های پاسخگویی به نیازهای تجارت الکترونیک را ندارند و در این میان شفافیت و روشننگری قانونگذار و تدوین قانونی جامع و مانع، حلال معضلات حقوقی این تجارت نوین خواهد بود مضافا اینکه قوانین تخصصی، سازمان قضایی خاص خود را می طلبد.

منابع

- السان، مصطفی، ۱۳۹۱. حقوق تجارت الکترونیکی، سازمان سمت.
- جاوید نیا، جواد، ۱۳۸۶. نقد و بررسی جرمهای مندرج در قانون تجارت الکترونیکی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۹.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۷۸. مبسوط در ترمینولوژی حقوق، ص ۱۱۴۱، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ اول.
- حسن بیگی، ابراهیم، ۱۳۸۴. حقوق و امنیت در فضای سایبر؛ مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران، چاپ اول.
- رحیمی اردستانی، مصطفی، ۱۳۸۰. ترجمه المنجد، تهران، انتشارات صبا، چاپ دوم.
- مانیان، امیر، ۱۳۸۵. معاونت پژوهشهای بازرگانی، تجارت الکترونیکی مطالعات نظری و کاربردی، ص ۱۷۶، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، چاپ اول.
- میرحسینی، حسن، ۱۳۸۴. مقدمه ای بر حقوق مالکیت معنوی؛ نشر میزان، چاپ اول.

E-Commerce Legal Challenges

Reza Mohtarami

BSc Student at Bandarabbas Azad University

Abstract

As one of the leading industries in the digital world, e-commerce is growing rapidly and has revolutionized the ways of buying and selling goods and services. This type of business, using the Internet and new technologies, provides access to global markets and offers businesses and consumers new possibilities such as online shopping, electronic payments, and fast delivery of goods. However, e-commerce also faces several challenges that can affect its growth and development. One of the most important challenges is information security. Risks related to privacy and theft of users' personal and financial information are critical issues that require advanced security solutions and continuous trust building between users and companies. Other challenges are legal and legal issues. Incompatibility of e-commerce laws in different countries leads to problems such as fraud, non-delivery of goods and financial disputes. Also, infrastructure-related challenges, such as internet connection quality, payment systems, and logistics, can affect user experience and cause customer dissatisfaction. In addition, intense competition and rapid changes in customer preferences require innovation and rapid adaptation. It highlights the market conditions.

Keywords: E-commerce, online shopping, electronic payments, legal challenges